

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ESKİ YUNAN'DA MÜZİK EĞİTİMİ MUSIC EDUCATION IN ANCIENT GREEK

Emel DEMİRGEN**
Funda ESİN**

Öz

Yunan eğitimi ideali esas olarak M.Ö. VIII-VI yüzyılda oluştu. Bu eğitim, "jimnastik" ve "müzik" yoluyla insanın "her yönlü gelişimini" yani "beden ve ruhun harmonik bir bütün halinde gelişmesini" amaç edindi. Sofistler, eğitimin dil ve retorik unsurlar yönünden geliştirilmesini öngördüler ve eğitimde politik amacı esas aldılar. Bu nedendir ki Sofistler, ilk defa "didaktik okulu" teşkil ettiler.

Antik çağın Hristiyanlaştırılması ile bu eğitim ve öğretim sistemi kısmen reddedildi. Böylece Antik "paideia" bir tür hazırlama (propedeutik) kademesi şekline alarak, "her yönlü geliştirmeyi" amaç edinmiş olan Yunan eğitim ideali ortaya çıktı.

Eski Yunan'da müzik Yunanlıların iç ve dış hayatlarında çok yer tutuyordu. Hasatlar, evlenmeler, cenaze, şölen, beden eğitimi, tapınma her şey müzikle yapılırdı. Müzik kelimesine de Yunanlıların verdiği anlam, şimdikinden farklıydı. Bütün edebiyat kültürünü içine alan müzik aynı zamanda dans ve şiir anlamlarına da gelmekteydi.

Anahtar Kelimeler: Eski Yunan, Müzik Eğitimi Tarihi, Çalgı Eğitimi.

Abstract

Greek ideal of education mainly BC VIII-VI has occurred in centuries. This training "gym" and "music" by the people, "the all-round development" or "harmonic development of body and soul as a whole" was aiming. This training opinion now began to be enough, then it needs to be supported by new elements emerged. Here, therefore, the development of the education system and the theory of real necessity thoughts were heard. This aspect of the Sophists, predicted the development of education in terms of language and rhetorical elements to foresee and so were based on political objectives in education. This is why the Sophists, the first time "didactic school" are formed.

Christianization of the ancient era, with the education and training system was rejected in part, reversed in part, and partly with new elements were considered completed. Thus ancient "paideia" a kind of preparation (propedeutik) taking the shape of steps, "the all-round development" Greek ideal of education whose mission, was now completely deserted.

The Greeks of ancient Greek music was holding a lot of space in the inner and outer life. Harvest, marriage, funerals, feasts, physical education, worship given by the Greeks to mean everything music and words, was different from the present. He was taking up all literary culture. In fact, in the sense it meant dancing and poetry.

Keywords: Ancient Greek, History of Music Education, Musical Education.

1.ESKİ YUNAN'DA EĞİTİM VE MÜZİK

Yunanistan 'da eğitime, fertten üstün önem verilmiş ve Yunanistan'ın her yanında iyi vatandaş yetiştirilmesi fazlasıyla önem taşımıştır. Yunan şehir devletlerini en çok ilerlemiş iki şehri olan *Isparta* ile *Atina* eğitim sistem ve görüşleri arasında büyük farklar vardır. Ancak temelde beraberdirler. Eğitimi etkileyen başlıca unsurlar *Din*, *Müzik*, *Edebiyat*, *Jimnastiktir*. Dinin aile yaşayışına ve siyasi yaşayışa sıkı sıkıya karıştığı, milli dinin, aile dininin bir gelişmesinden ibaret bulunduğu bu devlette din, elbette ki eğitim unsurlarının başında gelecektir.

Müzik, din eğitimine iştirak eder. Müzik ölçülü ve düzenlidir. Müzik zevkin ve ruhun eğitilmesini kolaylaştırır. Beden alıştırılmalarının ruha verdiği sertliği ve haşinliği de müzik hafifletir.

Başlangıçta müzik daima şiirle beraber yürüdü ve bu itibarla edebiyat, eğitimde büyük rol oynamıştı. Bundan başka okuma yazma, okul çağının başlangıcından itibaren ezber öğrenilen İlyada' ya dayandırıldı.

Bu devrin şehir devletleri arasında her yönden belirli ayrıntılara şahit oluyoruz. En başta gelen şehir devletlerinden ikisi *Atina* ve *Isparta* şehir devletleri arasında eğitim farkının olduğuna yukarıda temas etmiştik. Bu iki site arasında eğitim metotları yönünden bir ayrılık mevcuttur. *Atina*, ferde geniş ve hür bir gelişme imkânı veren bir görüşe sahipti. Hürriyet bakımından ferde bahsettiği imkânlar çok geniştir. Bu yüzdendir ki bu hürriyet *Atina* 'da büyük düşünür zümresinin gelişmesine sebep oldu. *Atina eğitimi* deyince aklımıza müzik, ahenkli beden eğitimi ve filozofik fikirler gelir. *Isparta* 'da ise hal böyle değildir. Orada ferde geniş hürriyet sağlamayan bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. *Isparta eğitimi* deyince aklımıza disiplin, askeri hayat ve fazilet gelmektedir.

* Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü.

**Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Müziği Bölümü Sanatta Yeterlik.

1.1. KRALLIK DEVRİNDE YUNAN EĞİTİMİ VE MÜZİK (M.Ö. 1100-750)

Yunanlıların en eski toplumsal hayat biçimi, ataerkil krallık sistemidir. Kral, bir büyük ailenin reisi şeklindeki bir egemenliğe sahipti. Bu devrin kültürü, aristokratik bir temele dayanmaktadır. Gelenekler ve yöresel ahlâk kuralları, henüz genç kuşakların yetişmelerini karşılamamaktadır. Gençlerin yetişmelerinde bunlara yetişkin kuşakların bilinçli etkilemeleri, öğütleri ve yöneltmeleri de eklenmektedir.

Toplumda mevcut sosyal tabakaya uygun olarak eğitim alanında da şu ikili ayırım kendisini göstermektedir: *Asiller eğitimi* ve *Köylüler eğitimi*

Bu devrin asilzâde Yunan eğitimini, “kahramanlık” ideali teşkil eder. Bu da, kuvvet, *beceriklilik*, *kibar ahlak*, *ruh yüksekliği*, *şan ve şeref*, *başarılı ve savaşçı olmak vb.* gibi unsurları içerisinde toplamaktadır. Bu beceriler, Yunanlıların görüşüne göre; kuşaklardan kuşaklara devredilen esas unsurlardır ve eğitimin görevi ise, bu yetenekleri geliştirmeye yönelmiştir.

Homer (M.Ö. 809-724), Eski Yunan aristokrat devrinin kültür ve ahlâkı, eğitim ile öğretimi konusunda pek çok tasvirler verir. *Homer*, *Odyse* adlı eserinin VII. *Türküsünde*, daha sonraki devirlerinin klasik Yunan eğitim unsurlarını (*Jimnastik* ile müzik eğitimini) göz önüne serer. (Aytaç, 1980: 19)

Aristokratik tabakaya uygun olmak üzere eğitimin görevi, kahramanlık zihniyetini geliştirmeye yönelmiştir. Erkelige has kuvvet, kibar saray ahlâkı ile birleştirilmiş olmalıdır. Cesaret, en yüksek erdemi teşkil etmekle ve bunun yanında da vücut güzelliği ile ruh asilliği talep edilmektedir.

İşte bu devirlerde bilinçli olarak uygulanan bir eğitim, yalnızca asiller tabakası için söz konusu olmaktadır. Bu da vücudun *disipline edilme*, ruhun ise *neşeli ve cesur* bir duruma sokularak çevik bir savaşçı yetiştirilmesini amaç edinmektedir.

Asillere has olan eğitim, buna göre iki ana unsuru içerisinde toplamaktadır.

Jimnastik eğitimi: Bu eğitim yoluyla vücudun sertleştirilmesi ve güçlendirilmesi, savaş silahlarının kullanılmasının öğretilmesi yanında, danslara, yarışlara, çeşitli oyunlara katılması sağlanmaktadır.

Müzik eğitimi: Aristokrat tabaka çocukları, müzik, şiir, atasözleri, şarkı, türküler yoluyla estetik bir eğitimden geçirilmekteydi.

Homer'in tasvir ettiği bu eğitim ideali, daha sonraki tüm Yunan dünyası için örnek bir eğitim sistemi olarak devam etmiştir. Sonraki gelişmeleriyle bu eğitim, “*Kalokagathos*” kavramı ile yani “*vücudun ve ruhun aynı zamanda iyi ve güzel*” olarak biçimlenmesi şeklinde ortaya çıkar.

Köylülük, asiller kültürünün dışındaki bir unsuru teşkil ediyordu. Alt tabakalar, *Hesoid* (M.Ö. 700 civarı) 'da dile geldiler

Hesiod'un “*Thegonie*” ve “*Erga*” adlı eserlerinde “*hak*” ve “*haklılık*” kavramları esas ilke teşkil eder. *Homer*'deki asillerin egemenliği, yani güçlü olanın egemen olacağı görüşüne karşı, *Hesoid*'da “*çalışkanlık*” ve “*haklılık*” esas ilke olarak alınmaktadır.

Burada asillerin savaşçılığı yerine, yaratıcılık esasındaki yarışma geçmektedir. Genel toplumsal hayatın esaslarını, genel bir hukuk düzeni teşkil etmektedir. Böylece özellikle Atina şehir devleti'nde esas motif olan demokratik bir eğitim ideali ortaya çıkmış olmaktadır (Roger, 1948: 752).

1.2. YUNAN ŞEHİR DEVLETLETLERİNDE EĞİTİM VE MÜZİK (M.Ö.750-400)

Yunan tarihinde bu devir, kolonileşme hareketlerine sahne oldu. Balkan yarımadasının ekime elverişli toprakları artık dar gelmeye başlamıştır. Küçük Asya kıyılarına geçilmesi bu nedenlerin sonucudur. Gerek *İyonya*'da gerekse *Yunanistan yarımadasında* çok sayıda küçük “*Şehir devletleri*” (*Polis*) kuruldu.

“*Polis*” başlangıçta “*tahkim edilmiş kral kalesi*” anlamına gelmektedir. Daha sonraları ise, bu kalelere dâhil olan “*serbest köylülerin birliği*” anlamını kazanmıştır. “*polis*” lerin Yunanlı sakinleri, bir süre sonra kendi alinyalarını kendileri belirleyip Kralın (*Arkhunt*) ve tek başına egemenliğe sahip olan aristokratların yerine geçtiler. Böylece “*Polis*”in meydana gelen yeni düzeni, artık bir “*devlet birliği*” anlamını kazanarak eskiden olduğu gibi aristokratların kan bağılığına ve ortak atalara bağlı olmaya göre değil, genel ve eşit haklara sahip bir şehir vatandaşlığına bağlı olmaya dayanmaktadır.

“*Polis*” 'in politik ve kültürel hayat biçimlenmesinde, Yunan eğitimi, kendi klâsik biçimini kazanmış oldu; yani Yunan kültür hayatı ancak “*Polis*”in bu toplumsal hayatı içerisinde teşekkül etmiştir. Bu toplumsal hayat, insanların ortak yaşayışlarındaki ilişkileri düzenleyen *kutsal yasalara* (*Nomos*) bağlı kalınması ile sağlanıyordu. Çok sayıdaki “*Polis*” ler içerisinde iki tanesi, dünya tarihi yönünden özellikle önem kazanmıştır. Bunlar, savaş devleti *Isparta* ile kanun devleti *Atina*'dır. (Aytaç, 1980: 20).

1.2.1. ISPARTA ŞEHİR DEVLETİNDE EĞİTİM VE MÜZİK

Isparta şehir devleti, bugünkü *Mora* yarımadasında bir tarım devleti olarak yer almış idi. Bu şehir devleti M.Ö. VIII. yüzyıllardan itibaren kuzeyden gelen *Dor*'ların göçleriyle teşekkül etmiştir. *Dor*'lar, yarımada'nın hayvancılık ve tarımla uğraşan yerli halkını kendi egemenlikleri altına alarak bu insanları devletin kölesi (*Heliot*) lar ya da yarı hürler (*Periök*) ler haline soktular. Ülkeye sonradan gelen *Dor*'lar egemen bir sınıf olarak, esas *Isparta*'lı olan yerli halkı çıkarları uğruna çalıştırmaya başladılar.

Bu tarz sosyal yapı, Isparta'nın eğitim ve öğretim sistemini kuvvetli bir biçimde etkilemiş oldu. Gerek baskı altındaki yerli halka ve gerekse dıştan gelecek tehlikelere karşı savaşa hazır olmak, azınlık teşkil eden bu egemen sınıfın tek hayat amacı haline geldi. Böylece Isparta'da savaş bir esas amaç, barış ise, savaş için bir hazırlanma safhası haline dönüştü. Onun için de Isparta'da barış devletlerinin hayatı, bir nevi "savaşa hazırlık okulu" karakterini kazandı.

Çocuklar yedi yaşına kadar ailenin yanında kalırlardı. Yedi yaşından itibaren ailelerden alınarak devlete ait eğitim kurumlarına devredilirlerdi. 30 yaşına kadar burada, savaş ve devlet işleri üzerine sıkı bir eğitimden geçirilirlerdi.

Buna karşılık Isparta şehir devletinde okuma, yazma ve hesap işlerine öğretme ihmal edilmişti. Aynı şekilde de "entelektüel eğitim" işine çok az değer verilmekteydi. Bu nedenle de Isparta'da bilimlerle felsefe, hiçbir destek görmedi ve gelişmedi. Yükseköğretim bir itibar görmediği için, kimse buna çaba göstermedi.

Bunlar arasında tek istisnayı "Müzik" teşkil etmiştir. Fakat müzik de, diğer eğitim araçları gibi askeri bir disiplin ve sert bir "erkek ahlâkı" sağlamak işinde kullanıldı. Özellikle de şair *Tyrtaios*'un *Dor* 'lara has bir çeşnide yazdığı marş şiirlerinde önem verirlerdi. Ispartalılar savaşa, bu marşları söyleyerek ve çalarak giderlerdi. (Tura, 1995: 32)

Jimnastik hareketlerinin hem dini hem de askeri bir önemi Isparta eğitiminde pek önemli bir yeri işgal ederdi. Gençler müziğin ahenkli seslerine tâbi olarak, muhtelif beden hareketleri ile kendine özgü bir harp oyunu olan "Pyrus" şekillerini öğrenirlerdi, ihtiyarlar, orta yaşlılar, gençler, evli kadınlar gibi çeşitli gruplara ayrılırlardı. Oyunun başındaki kişinin emri altında, hatta bizzat krallar bile türkü söyler, jimnastik hareketleri yaparlardı. Ayrıca ahlak eğitiminde müziğe önem verilir, ancak bu müzik cesaret, saygı, yurtseverlik duygusu ve gururu canlandıran marşlardan ibaret kalırdı. Çocuklar bütün hareketlerini müziğe uyarak yaparlardı.

M.Ö. V. yüzyılda *Phrynis*'in ve *Timotes*'nin müzik sanatına soktukları yenilikleri ve ilerlemeleri Ispartalılar kabul etmişlerdi. Eski bir çalgı olan *kithara*'yı (yedi telli geleneksel müzik aletlerini dindarca bir saygı ile korumayı tercih ettiler). Notaları re, mi, sol, la, si, uf idi (Namık, 1931: 26).

Yunanlılar terbiyeyi, biri beden eğitimi, diğeri müzik olarak ikiye ayırırlardı. Biri vücudun diğeri de ruhun terbiyesiydi. Atina'da müzik kelimesine oldukça geniş anlam verilir. "Müse"lerden örf ve adet ile gelmiş olan ne varsa bunun içindeydi. Isparta'da yalnız şiiri değil, grameri *retorik*'i, *geometriyi*, *astronomiyi* içermekteydi. Isparta da ise bu kelime oldukça dar bir anlamda kullanmaya devam etti. Akıl ve zekâ ihtiyacı yönünden bütün öğrenilen şeyler, bazı şarkılardan ibaret olarak kaldı.

1.2.2. ATINA ŞEHİR DEVLETİNDE EĞİTİM VE MÜZİK

Isparta'nın tersine Atina ileri bir ticaret ve endüstri devleti idi. Bu nedenle Atina'nın Mısır, Küçük Asya gibi yerlerle sıkı bir ilişkisi vardı. Ayrıca Atina kanuna dayalı bir "Halk demokrasisi" idi. Bu şehir devletinde "hakseverlik", en yüksek erdemi teşkil etmekteydi.

Atina'nın klasik demokrasi devri Yunan tarihinde, dış politika yönünden bakılırsa *Pers Savaşları* (M.Ö. 500 - 479), ile *Peleponnez Savaşlarına* (M.Ö. 431- 404), iç politika yönünden bakılırsa da *Kleisthenes*'in demokratik reformları (M.Ö. 404) süresini kapsar. Bu devrenin en yüksek noktasını *Perikles* devri (M.Ö. 465 - 429), teşkil eder (Tekin, 2008: 61).

Atina demokrasisi, çeşitli demokrasi biçimlerinden birisidir. Demokrasi terimi yunanca *Halk (Demos)* ve *Egemen olma (Kratein)* kelimelerinden meydana gelmiştir. Buna göre, devlet içindeki egemenlik halkın elinde olmalıdır. Herkes mutlak biçimde eşit haklara sahip kılınmakta ve egemenliğe katılmaktadır. M.Ö. V. yüzyıl Atina'sında bu demokratik görüş açısından bakılırsa, bütün halk tabakalarını kapsamadığı için, bir "aristokratik demokrasi" biçiminde idi. Çünkü bu demokrasi, yalnızca "hürler tabakası"nı kapsamakta "köleler tabakası" bunun dışında bırakılmaktaydı.

Demokrasi öncesi çağlarda Atina'da bir insanın sahip olması gereken "dirayet" (*Arete*) babadan oğula geçen bir biçimdeydi. Demokrasi çağında ise, her vatandaşın öğrenme yoluyla kazanabileceği bir durum halini aldı. Eğer demokrasi, kitlelerin salt egemenliği şeklinde dejenere olmayacak ise, bunun zorunlu olarak düzenlenmesi gerekiyordu. Bunun düzenlenebileceği tek yol da eğitim idi. Buna göre çok geniş bir bilgi ve retorik beceriler yönünden biçimsel bir öğrenim görmek gerekmekteydi. Onun içinde, entelektüel eğitimin, istidat olarak getirilmeyen şeyleri sağlaması gerekiyordu; yani yeni şehir burjuvası toplumunun vatandaşlarına bilinçli bir eğitim ve öğretim yoluyla *erdemlerini* kazandırması gerekiyordu. Artık "arete" ya da "erdem" öğretilen bir şey olmaktaydı. Bütün aydınlanma devirlerinde olduğu gibi, Atina demokrasisi devrinde de, öğrenme işine büyük önem verildi öğretim, entelektüel bir formasyon kazandırmayı amaç edinmekteydi.

Bu ihtiyaçlara cevap vermek üzere *Cimnazların* sütunlarla süslü kapıları önünde ve bahçelerinde gramer, matematik, retorik ve felsefe hocaları okullarını açmaya başladı. Böylece Atina, entellektüelalist ve rasyonalist bir eğitim ve öğretim sağlayan okullar şehri manzarasını aldı. Hürlerin erkek çocukları 7

yaşından itibaren evde ya da bir özel okulda "Grammatist"lerden gramer ve edebiyat "Kitharist"lerden ise müzik (*Lyra, flüt... v.s.*) dersleri alırlardı(Aytaç, 1980: 27).

Atina eğitiminin amacı, ruh ile vücudu, ahenkli bir şekilde geliştirmektir. Bu eğitim beden ve fikrin gelişmesinde başarı sağlıyor, fakat ifadenin eğitilmesinde başarı gösteremiyordu. Bu yüzden özellikle Xenophaon Atinalılara Isparta terbiyesini tavsiye ettiği kaynaklarda mevcuttur.

Atina'da entelektüel eğitimi vermek bir devlet işi olarak değil, özel kişilerin işi olarak serbest bırakılmıştı. Her kurum içinde üç tip okul vardı. Birinciler; beden terbiyesi verirdi. Bu dersi veren öğretmene "Pedotribe", ikinciler de, müzik dersleri verirdi. Bunlara "Cithariste" denirdi, Üçüncüleri ise dil dersleri verirdi. Bu öğretmenlere "Grammatiste" denirdi. Öğretime sabahları beden terbiyesi, öğleden sonra da müzik ve dil dersleri olarak devam edilirdi.

Eğitim öncelikle erkek çocuklarına verilir. Erkek çocukların okula getirilmeleri *Pedagog (Paidogogos)* adı verilen kölelerle sağlanırdı. Çocuklar jimnastik derslerini "Paidotrik"lerden alırlardı. Okullardaki bu temel derslere, ayrıca hesap dersleri eklenirdi. Müzik ve Jimnastik eğitimi, devlet tarafından inşa edilen ve yalnızca kontrol edilen "Gymnasion" ile "Palestra"larda yapılırdı.

Atina'nın hür gençlerinin eğitimi, en sonunda iki yıllık bir "Ephebe" devri ile yani iki yıllık silah kullanma, nöbet tutma ve diğer kışla hizmetlerini kapsayan bir "askeri hizmet devri" ile sona ererdi. Böylece genç erkekler "Ephebe" olarak vatandaş listesine alınır ve ikinci yılın başında kendilerine törenle silah verilir.

Daha Eski Yunanistan'da bile aristokrat tabakalarının eğitimine, şu ikili beceri dâhil idi: *Savaş becerisi* ile *güzel konuşma becerisi, vücutsal ve zihinsel eğitimiyle jimnastik ve müzik eğitimi*. Bu unsurların harmonik bir birliği, yani aynı zamanda "hem güzel ve hem de iyi olmak", eğitimin esas amacı olan "Kalokagathie"ye götürdü. Jimnastik eğitimi ile müzik eğitimi bunların harmonik bir sentezi, Yunan eğitim idealini teşkil etti.

Müzik Eğitimi:

Müzik eğitimi buna entelektüel eğitim de denebilir, geniş olarak müzik, dil ve edebiyat eğitimini kapsardı. Yunanca müzik kelimesi, aslında "musike techne" olarak şu çift anlama sahiptir: Geniş anlamıyla müzik eğitimi, beden eğitiminin bir tamamlayıcı unsuru olup entelektüel, ahlaki ve estetik yönden tüm ruhsal eğitimi kapsar. Dar anlamıyla müzik, yalnızca bir ton sanatı olarak anlaşılmaktadır.

Müzik, Yunanlıların görüşüne göre ahlaki davranış üzerinde doğrudan doğruya etkilidir. Çünkü o, ritim, harmoni, ölçü yoluyla kendine hâkim olmayı öğretir. Müzik, tutkuların baskısını kaldırmanın ölçülü ve temkinli davranabilmenin en etkili aracını teşkil etmektedir.

Bir çalgıci tarafından idare olunan asıl müzik okulunda, çocuklar müzik öğrenirlerdi. Kendilerine aynı zamanda hem şairlerin vezinleri hem de müziğin teorik kısmı öğretilirdi. Ezber öğrenilen şarkılar, dini, vatani, ahlaki bir bilgiyi geliştirecek tarzda seçilirdi. Kendilerine bir veya birkaç çeşitli çalgı öğretilir. Bunlar arasında da en çok *kithara* veya *aulos* tercih olunurdu. M.S. 5. yüzyılda iyi terbiye görmüş bir Atinalı, müzik ile birlikte hem çalmayı hem de okumayı öğrenmek zorunda kalırdı. Bu ustalığı kazanamayan ve başarı gösteremeyen, Atinalı gerekli eğitimi almamış kişi olarak görülürdü. (Namık, 1931: 24)

Müzik ile gramer dersi birbirine bağlı idi. Bu dersler, çoğunlukla aynı öğretmen tarafından okutulurdu. Çünkü bunlar, eğitimin aynı şubesi kabul edilirdi. Çoğu zaman ikisine birden müzik dersi denirdi.

Jimnastik ve müzik eğitimi, her türlü politik bölünmüşlüklerine rağmen, tüm Yunan ulusunun ortak ve birleştirici milli duygularını ve bunun ortak temelini teşkil etmektedir.

Müziğe dini bayram ve törenlerde önemli bir yer verilir. *Dor'ların tonuna* bağlı olan Isparta'nın "marş müziği"ne karşılık Atina'da *İyonya tonunda* yumuşak ve ince duygulu bir müzik tercih edilirdi.

2.YUNAN EĞİTİMİNİN FİLOZOFLAR TARAFINDAN YENİDEN TEMELLENDİRİLMESİ (V. YÜZYIL)

Yunan eğitimi M.Ö. V. yüzyılda yeni gelişimlere gerekli cevabı veremeyecek duruma düştüğü için, bunun yeniden temellendirilip geliştirilmesi bir zorunluluk haline almıştı.

Mevcut eğitim krizini aşmak için *Sofistler* geleneksel eğitimin dil ve retorik yönünden geliştirilmesini ön plana almışlardı. *Sokrates*, bu eğitim krizini ahlaki yönden aşmaya uğraşmıştır. Çünkü Atina'nın demokrasi devrinde, geleneksel ahlak normları ve kutsal kanunlar (*nomos*) iyice göreceli hale gelip sübjektif bir dereceye düşürülmüştü. Böylece köklü bir ferdiyetçilik ve egoist ahlak tutumu ortaya çıkmıştı.

Bu durumda belirli filozoflar ve özellikle de *Sokrates, Platon ve Aristoteles vb.* gibi filozoflar, geçmişin mirası üzerinde "polis" in sahip olması gereken en iyi ahlak ve hayat biçiminin ne olabileceğini araştırmaya koyuldu. *Sokrates* ile açılan bu çığır, *Platon ve Aristoteles'*ce devam ettirildi.

2.1.SOFİSTLER

"Sofist" adı Yunan literatürüne ilk defa M.Ö. 450 yılları civarında *Heredot* tarafından sokulmuştur. İlk defa da *Abderalı Pratoğoras* (M.Ö. 485-415), kendi kendisini "sofist" olarak adlandırdı. Bu kelime daha baştan itibaren *Bilge (Sophos) ile Filozof (Philosophos)* kelimelerinden farklı anlamlarda kullanıla gelmiştir.

“Sofist” kelimesi daha baştan itibaren “bilgelik öğretene” ya da “bilgelik taslayan” anlamlarını taşımaktadır. Böylece “Sofistler” (bilgelik öğretmenler) Atina’nın şehir devleti’nde para ile ders verilen bir isim olmuştur. Sofistler arasında *Protagoras* (M.S. 485-415), *Gorgias* (doğ. M.Ö. 490 ile 480 civarı) , *Hippias* (M.Ö. 400 civarı) başta gelmektedir (Aytaç,1980: 30).

2.2.SOFİSTLERİN EĞİTİM ALANINDAKİ YENİLİKLERİ

Atina şehir devleti, M.Ö. V. yüzyılın ortalarında, yeni demokratik düzeni ile önemli bir ekonomik ve kültürel gelişme göstermiştir. Eski eğitim sistemi, hür vatandaşların bu yeni hak ve görevleri ile ilgili durumlarını artık karşılayamaz duruma düşmüş bulunmaktadır. Çünkü eski eğitim sistemi, yalnızca aristokrat zümrenin ideal yararlarına cevap verecek şekilde düzenlenmişti. Bu devrede Atina’da daha geniş vatandaş tabakalarının politik eğitim ve öğretimi ne cevap vermek gerekiyordu. İşte Sofistler bu ihtiyaca cevap vermek üzere ortaya çıkmışlardır.

Böylece Sofistler daha sonraları “Hürlerin yedi sanatı” (*Septem artes libarates*) adını alacak olan öğretim programlarının üçlü bölümünü (*Trivium*) kurmuş olmaktadır. Bunlar *Gramer*, *Retorik*, *Dialektik* olarak başlangıcı oluşturur. Hür vatandaşların genel formasyonu için gerekli olan temel öğretim dallarını teşkil etmektedir. Hellenist devirden itibaren de bunlara diğer dörtlü dal (*Quadrivium*) yani *Aritmetik*, *Geometri*, *Astronomi* ve *Müzik* eklenerek genişletilecektir. Bu “Hürlerin yedi sanatı” Avrupa’da yakın zamana kadar hâkim bir öğretim programını teşkil edecek şekilde devam etmiştir (Koçer, 1980: 99).

Sofistler insanların tabiatlarındaki “eğitilebilirlik yetisi” ni kabul etmek ve eğitimin bu yöndeki büyük gücüne inanmak suretiyle, daha sonraki eğitim teorilerinin öncüleri oldular.

2.3. SOKRATES’İN, EĞİTİM KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE MÜZİK (M.Ö. 470-399)

Sokrates’in fikri çalışması ve faaliyetleri tesadüfi olan görüşlerin, bireysel varlıkların gerilerine yöneltmiştir. Ona göre, göreli olmayan, genel geçerliği olan kavramlar mevcuttur. Bununla *Sokrates* Sofistler’in konuşma yoluyla akı kara, karayı ak yapmaya çalışan tutumlarına karşı cephe almaktadır. Fakat burada en önemli sorun, insan zihninin bu genel geçerliği olan hakikatleri kavramaya yetili olup olmadığıdır.

Sokrates’e göre insan zihni bu genel geçerliği olan kavramları anlamaya yetilidir. Çünkü ona göre bunlar insanın içinde doğuştan mevcuttur. İnsanın, bunları yalnızca tekrar hatırlaması gerekir.

Sokrates bu düşünceler içinde, Atina demokrasisinin içine düştüğü krizden geleneksel değerlerin ve Atina’nın “hür vatandaşlarının devlet bilincini zayıf olmasından” kaynaklandığını düşünmekteydi.

İşte bu nedenle de *Sokrates*, Atina devletinde temel erdemlerin yeniden geçerli olması ve istikrara kavuşması için, eğitim yönünden yardım etmek istedi. Bunun içinde her şeyden önce *adalet*, *cesaret*, *ölçülü olmak*, *içten olmak* gibi erdemleri, geleceğin aristokrat tabakasını teşkil edecek olan gençlere tanıtıp benimsetmek gerekmekteydi.

Sokrates, bir öğretmen olarak böyle genel geçerliği olan kavramların bilgisini kazandırmak için kendine özgü bir metot geliştirmiştir. Bu metodun özelliği, önce insanların sahip olduğu temelsiz bilgiyi yıkıp sonra da gerçek hakikat bilgisini onlara öğretmektir. Bu metot iki kademedden oluşur.

İroni Kademesi (*Sokratçı ironi*): *Sokrates*, başlangıçta “Bir şey biliyorum o da hiçbir şey bilmediğimdir.” İlkesine uyararak konuşmak için karşısına aldığı gençlerin emin olarak inandıkları bilgilerini, sorular sorarak sarsmaya çalışırdı. *Sokrates* bunu, Tümevarım yöntemi ile ustaca sorular sorarak karşısındakinin sahip olduğu bilgilerin temelsiz yarım ya da tamamen bilgilerden ibaret olduğunu ortaya koymayı istemekteydi.

Doğurtmaca (*Maeutik*) *kademesi*: Karşısındakinin sağlam zannettiği bilgileri sarstığını öğrenince *Sokrates* hemen bilgi ve erdemleri, yine ustaca konuşma yoluyla karşısındaki konuşmacıların kendilerinin bulmalarına çalışırdı. Yani burada, *erdemleri dıştan vermek değil, kendi kendine bulmak yeteneğini aktif hale getirmek* söz konusu olmaktadır. *Sokrates*’e göre insan eğer bir defa erdemlerin mahiyeti hakkında doğru kavram ve bilgiye sahip olursa, ondan sonra, doğru davranışlarda bulunur (Namık, 1931: 24).

Platon’un ikinci dönem diyalogları arasında yer alan ve ideal bir devletin nasıl şekillenmesi gerektiğini anlatan “*Devlet*” isimli eser on kitaptan oluşur. Burada Platon’un düşünceleriyle *Sokrates*’in fikirlerini bir arada görmekteyiz. *Sokrates*’in olaylara ahlâkçı yaklaşımı burada da karşımıza çıkıyor. Sanatı irdelerken, sanatsal faaliyetlerin niteliğini vurgularken aynı bakış açısını benimsemiş görünmektedir.

Sanat eserlerinden de söz edilir. *Sokrates*’e göre; güzel insanlar, süslemeler, resimler ve heykeller onları gördüğümüzde bize zevk verir. Güzel sesler, müzik, sohbetler ve öyküler de üzerimizde aynı etkiyi yaratır. Yani görme ve duyma yoluyla zevk aldığımız şeyler güzel olarak adlandırılır.

Sokrates ve öğrencileri yanında, bir grup tüccar ile sofist *Thrasymakhos* ve öğrencileri sohbete katılır. Üçüncü kitapta; eğitimden söz eden *Sokrates*; öğrencisi *Glaukon*’la müzik hakkında konuşmaktadır. Dediğine göre; “bir biçimin güzelliği ya da çirkinliği, ritmin yerinde olup olmamasına bağlıdır. Sözüün, müziğin, şeklin güzelliği, ritmin yerindeliği, bütün bunlar insanın saflığına bağlıdır. Saflık ise; insan tabiatını gerçekten iyilik ve güzellikle süsleyen bir olgunluktur.”

Sokrates'e göre; "bekçilerimiz" dediği gençler, çocuk yaştan itibaren güzelliği sevmeye, güzele benzemeye, onunla bir olmaya özenmelidirler. Burada sanatçılara büyük görev düşer. Günlük hayatta sık sık karşılaşılan müzikler, resimler, heykeller, mimari yapılar çirkin, ölçüsüzü değil güzeli, orantılı olanı göstermelidir (Kohnen, 1965: 21-25).

Müzik, resim, destan, masal ve şiiri ayrı ayrı tartışırken, Sokrates hepsinde de topluma faydalı, mantığa hitap eden tarafların gerekli; insanın duygularını harekete geçiren tarafların ise zararlı olduğunu söylemiştir.

2.4. PLATON'UN (EFLATUN) EĞİTİM HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE MÜZİK (M.Ö. 427-347)

Platon, eğitim konusundaki düşüncelerini, "Devlet" (politeia) "Kanunlar" (Nomoi) adlı eserleri ile VII. Mektup'ta açıklar.

Platon, ana eseri olan "Devlet" in II. Kitabından VII. Kitabına kadar olan bölümlerinde İdeler Teorisi'nin pratik eğitime geçiş sorunları üzerinde durur.

Platon'a göre; tüm olarak insan eğitimi, şu çeşitli kademeler içerisinde oluşur: Karakter eğitimi, Beden eğitimi, Estetik eğitim, Mesleki eğitim ve Felsefi eğitim

Karakter Eğitimi: Ortaklaşa, sosyal hayat içerisinde oluşur. Bu eğitime, daha küçük çocukluk devresindeki bakım ve yetiştirme yurtları ya da evlerinde başlanır. Burada büyüklere saygı, devlete ve devletin organlarına karşı gerçek bir sevgi uyandırılır.

Estetik Eğitim: Estetik eğitim ve öğretim, çocuklara bir temel formasyon kazandırır. Estetik eğitim, ruhu işler. Amacı, bir "güzellik formasyonu" kazandırmaktır. Bu eğitimde başlangıçta seçilmiş masallar ve şiirler yer alır.

Bu masal ve şiirde, Tanrılar her türlü iyiliklerin kaynağı beşeri kusurlardan arınmış imajlar şeklinde sunulur. Estetik eğitimin en önemli dersini müzik teşkil eder. Müzik dersinde temel ton biçimleri ve ritimler öğretilir. Bunlar asker ve nöbetçilerin bir yandan ince ruhlu diğer yandan da cesur olmalarını sağlar.

Beden Eğitimi: Beden eğitimi daha ilk gençlik devresinden itibaren vücudu işleyip geliştirir. Bunun amacı, sıhhatli ve sağlam, atletik yapıya sahip bir insan yetiştirmektir.

Platon, Ana Eğitim Kademelerini; 0-3 yaşlar arası, 3-7yaşalar arası, 7-10 yaşlar arası, 11-18 yaşlar arası, 18-20 yaşlar arası, 20-30 yaşlar arası, 30-35 yaşlar arası, 35-50 yaşlar arası olarak kabul eder.

50. yaşa girildiği zaman bu kademeleri başarı ile tamamlamış ve artık *filozof* olmuşlardır kabul eder. 11-18 yaş aralığında müzik eğitimi, ön plana geçer. 20-30 yaş arasında ise; "vücutça iyi gelişmiş ve sıhhatli bir düşünceye sahip olanlar" ilerde devleti yönetebilirler. Seçilen gençler, için eğitimin ağırlık merkezi, tekrar zihinsel ve ruhsal eğitime kaydırılır. Bu kademe yürütülen entelektüel eğitimde, şu bilgiler ön planda yer alır. *Aritmetik, geometri, astronomi ve harmoni* bilgisidir.

"Kanunlar" (Nomoi) Adlı Eserinde Çizdiği Eğitim Taslağı:

Platon, İhtiyarlık devri eserlerinden olan 12 kitaplık bu kitabında görüşlerini büyük ölçüde değişikliğe uğratmıştır. Eğitim yine eskisi gibi devlet yoluyla ve her şeyden önce de devlet için olmalıdır görüşünü savunur. Fakat artık şimdi aileye sınırlı bir şekilde de olsa bir eğitim faktörü olarak önemli bir yer verilmektedir.

Devlet felsefesinin yerini şimdi "devlet dini" almaktadır. Eğitim ideali olarak "Tanrılara benzer merhametli insan" esas alınmaktadır.

Eğitim, kız çocukları da dâhil olmak üzere, tespit edilmiş bir örgün eğitim yoluyla uygulanır. Bu da jimnastik ile müzik eğitiminin şu altı kademesi oluşmasını öngörür. Buna göre; 0-3 yaşlar, bakım çağı, 3-6 yaşlar oyun çağı, 6-10 yaşlar jimnastik, 10-13 yaşlar arası, okuma, yazma ve hesap, 13-16 yaşlar arası, müzik ve matematik, 16-19 yaşları arası, aritmetik, geometri, devlet İdaresi ve savaş Eğitimi olmalıdır.

Platon için müzik eğitimi en üstün eğitimidir. Çünkü akış (ritim) ve uyum (ahenk) ruhu sarar, kavrar ve kendi düzenleriyle güzelleştirir. Ama bu eğitim, gereğince verilmezse tam tersi olur. Ruh çirkinleşir. İyi müzik eğitimi gören bir insan tabiatta da sanatta da aksaklıkları, çirkinlikleri hemen fark eder, haklı olarak kızar, güzeli över, sever, içine sindirir, onunla beslenir. Böylece güzel ve iyi bir insan olur. Çirkinlikleri kötülükleri hakkınca yener, daha düşünce çağına gelmeden onlardan tiksindir, düşünmeye başladıktan sonra da müziğin akrabası olan aklı sevinçle karşılar (Eflatun, 1980: 65).

Platon'da gamların seçilmesinin eğitimde büyük bir yer tuttuğu anlaşılıyor. Çünkü Platon "Bu seçmede aldanmak çok kötü sonuçlar verir ve çocuğun ahlakını bozabilir" demektedir (Rofer, 1959: 753).

Yunan metinlerinde sık kullanılan *Harmonia* (uyum) 'nın Avrupa Müziğinin uyumu ile bir ilgisi yoktur. Yunanlılar Akışlı (ritimli) notaların birbiri ardınca sıralanışına "harmonia" iki tonlu sese de "symphonia" derlerdi. Platon, gençlikten söz ederken, akışı şöyle anlatır. "Gençlik kabına sığmaz, yerinde durmaz, geliş güzel çene çalar, durmadan hoplar zıplar, ama onların davranışında, hiçbir hayvanın erişemeyeceği bir düzenlilik vardır." Bu yalnız insana vergi bir özelliktir. Hareketlerindeki bu düzene de "rytmos" diyoruz (Platon, Kanunlar II; 664-665). Ritim uzun zaman metrik ile karıştırılmıştır. Aristoksenos, VI.

yüzyılda bunları birbirinden ayırt etmiştir. “Metrik” yan yana gelen sürelerin ölçüsüdür. Süre de ya bir ses ya da sessizlik olabilir. Ritim ise bu ölçüyü bir biri ardınca gelen uzun ve kısa sürelerde doldurur.

Platon’a göre çocukların ruhlarına ahenk ve ritim işleyince onlar daha güzel konuşmaya, doğru ve iyi hareket etmeye hazırlanmış olurlardı. Öğrenciler bazı lirik ozanların eserlerini de bir *lyra* ya da *aulos* eşliğinde okumaktadır. Müziğin amacı kişinin para karşılığında başkalarını eğlendirmesi değil, aksine onun iyi bir karaktere sahip olmasını sağlamaktır.

2.5. ARİSTOTELES’İN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE MÜZİK (M.Ö. 384-322)

Aristoteles, eğitimle ilgili görüşlerini, “*Nikomakhos ahlakı*” (*Ethika Nikomakhei*) ile “*Politika*” adlı eserlerinde açıklar. Bu eserlerinde *Aristoteles’e* göre “sosyal bir varlık” (*Zoon politikon*) tır. Eğitimin ana görevi, insanı içerisinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli ve bilgili bir unsuru yapmaktadır. İnsan ancak bu şekilde eğitildiği zaman mutlu olur. Bu ise, insanın akla bağlı yönü ile tutkulara bağlı yönü arasında iyi bir senteze varılması yoluyla sağlanır.

Aristoteles, eğitimin sağlanması için esas amaç edindiği erdemleri, başlıca iki grup içerisinde toplar.

Zihni Erdemler: Bilim, bilgelik, güzel sanatlar ve pratik kavrayış.

Ahlaki Erdemler: Cesaret, ölçsüzlük, cömertlik ve her şeyden önce de hakseverlik.

Zihni erdemlerin esas kaynağını, ahlaki erdemler teşkil eder. Bununla birlikte, bu erdemler farklı yollarla elde edilir. *Zihni erdemler*, büyük ölçüde “açıklamalar” yoluyla meydana gelir, *ahlaki erdemler* ise daha çok *alıştırmalar* yoluyla meydana gelir.

Birbirine destek olan bu erdemlerin kazanılması yoluyla insan, mutluluğa erişir. Böylece *Aristoteles*, mutluluğu erdemlere dayandırır.

Aristoteles’e göre erdemler bize tabiatan verilmiş şeyler değildir. Bunlar bize ne tabiatan verilmiştir. Ne de tabiatla zıt duruma geçerek elde edilen şeylerdir. İnsanlar, tabiatan onları yalnızca kazanabilmek hususunda yetilidirlere. Alıştırmalar yoluyla da bunlar mükemmelleştirilir.

Erdemleri kazanabilmenin en iyi yolu, onları bizzat yaparak elde etmektir. Meselâ, kithara çalmak için, çalgıyı yapmak gerekirse, yapı ustası olabilmek için yapı yapmak gerekir. Aynı şekilde, ahlaki erdemleri kazanabilmek için, her şeyden önce o erdemlere uygun şekilde davranmak ve yaşamak gerekir.

Ferdiyetçi eğitim: görüşü:

Aristoteles’e göre insanlar tabiatan yana eşit değildir. O bu farklılığı, insanlar arasındaki yalnızca yetenekler yönünden olan bir farklılık derecesinde almakla yetinmez, aynı zamanda da sosyal farklılıklar ile cinsler arasındaki farklılıkları da kapsayacak tarzda geniş kapsamlı olarak kabul eder. Bu nedenle de *Aristoteles* zamanının kölelik sistemini, tabi bir veri olarak görür. Bu görüşleriyle, daha sonraki natüralist ve aristokratik eğitim teorileri için bir öncü olarak yer alır. Nitekim kendisi de “*hürler’in çocuklarının*” eğitimi üzerinde durur.

Aristoteles’e göre insanın insan oluşu, eğitimde şu üç unsurun birlikte işe katılmasına bağlı bulunur: Bireysel tabiat, alıştırma ve aydınlatma.

Eğitim farklılıklara göre düzenlenmelidir. Alıştırma ile aydınlatma bir arada yürütülmelidir. Bununla birlikte, alıştırmaya daha erken bir yaştan itibaren başlanmalıdır.

Aristoteles eğitimin çeşitli kademelerini uygun biçimde farklılaşmasını talep eder.

5 yaşına kadar çocukları öğretime ve çalışmaya verilmemelidir. Bu devrede çocuğa, oyun ile diğer meşguliyet imkânları sağlanmalıdır.

5 -7 yaşlar arasında çocuklar, daha sonra öğrenecekleri şeylerin birer seyircisi olmalıdır.

7 yaşından itibaren gerçek öğretim başlar.

7- 10 yaşlar arasında müzik entelektüel eğitimi devresi başlar.

10 - 21 yaşlar arasında çocuklara savaşa hazırlayıcı alıştırmalar yaptırılmalıdır.

Bu kademenin eğitimi, kendi içerisinde iki ana grupta toplanabilir: *Zihni Eğitim ve Ahlaki eğitim*.

Zihni Eğitim: Beden, zihinden önce şekillendiği ve zihinsel eğitim, beden eğitimi üzerine dayandığı için gençler önce jimnastik öğretiminden ve eğitiminden geçirilmelidir.

Zihni ya da entelektüel eğitimin en önemli unsurlarını, şu noktada toplar.

Müzik: Müzik, insanın yalnızca zihinsel hayatına değil, aynı zamanda da ruhsal hayatının derinliklerine kadar etki eden bir güce sahiptir. Ritimler bize kutsal bir nitelik kazandırır.

Müzik bize gerçek tarzda neşelenmeyi öğretir; bizi belirli tutkuların etkisinden kurtarır. Ayrıca müziğin dinlendirici boş vakit geçirici ve ruhsal gerilimleri ortadan kaldıracı etkileri de vardır.

Zihni eğitim için uygulanması gereken diğer dersler; *gramer ve retorik, grafik, bilimler, dialektik, felsefe, politika ya da devlet bilimi, ahlaki eğitimidir*.

3. HELENİZM DEVRİNDE EĞİTİM VE MÜZİK (M.Ö. 23-31)

Kültür tarihi yönünden Helenizm adı verilen bu devir, Yunanlıların bağımsızlığını kaybedişinden Roma İmparatorluğu’nun kurulmasına kadar sürer, yani *Büyük İskender’in* ölümünden (M:Ö. 323) *Aktium*

savaşı'na kadarki devreyi kapsar. Politik yönden ise, İskender'in halefleri tarafından kurulan ve daha sonra Roma İmparatorluğu içinde kaybolan *Diadoklar İmparatorluğu* devresini içine alır.

M.Ö. 338'den itibaren başta Atina olmak üzere bütün Yunanistan, kuzeyden gelen Makedonyalıların hâkimiyeti altına girmeye başlamıştır. Makedonya kralı *Büyük İskender* (M.Ö. 356-323) imparatorluğunun sınırlarını Doğu Akdeniz çevresi doğrultusunda genişletti. Klasik Yunan kültürü, milli karakterini yani "*polis'e*" bağlı oluşunu kaybederek dünyaya yayılmaya başladı. Yunan dili, bir dünya dili oldu. Bu yeni siyasi düzen içerisinde Yunan kültürü, çeşitli kavimlerin ortak malı haline geldi; aynı zamanda da Yunan kültürüne Küçük Asya, Suriye, Yahudi, Mısır ve hatta Hint kültürü unsurları karıştı. Daha önceki "*polis*" in zümre düzeninin yerine *dünya vatandaşlığı* (*Kosmopolit*) nın ferdiyetçiliği ve evrenselliği geçti.

Klasik Yunan hayatı, bir şehir hayatı idi. Bu nedenle de imparatorluğun birçok yerinde Yunanlılar tarzında şehirler kuruldu. Gerçi Atina, Helenizm devrinde hala en önemli merkez olarak kaldıysa da artık tek kültür merkezi olmaktan çıktı. Bunun yanında *İskenderiye*, *Antakya*, *Bergama*, *Rodos*, *Tarsus* ve daha sonra da *Roma* gibi diğer kültür merkezleri kuruldu. Bunlar arasında *İskenderiye*, özellikle bir araştırma ve öğretim merkezi olarak, büyük kitaplığı ve dokümanları ile çok büyük bir ün kazanmıştır.

İlimlerin gelişmesi ile kendilerini araştırmalara ve bilgileri toplamaya veren zengin bilginler tabakası teşekkül etti. Bu devirde filoloji, tabiat bilimleri, matematik, astronomi ve tıp ilimleri büyük bir gelişme gösterdi.

3.1. HELLENİST DEVİRDE OKULLAR VE MÜZİK

Helenist devirde kültürel hayatın gelişmesi, eğitimin "*entellektüelleştirilmesine*" ve bu nedenle de okulların önem kazanmasına yol açtı. Devlet tarafından olduğu gibi şehirler ve vakıflar tarafından da çok sayıda okul kuruldu.

İlkokullar

İlkokullar, çoğunlukla şehirlerde kurulmuşlardır. Erkek çocuklar için açılan ilkokullar yanında kız çocukları içinde ilkokullar açılmıştır. Bu okullarda verilen temel eğitim okuma, yazma, hesap, resim, müzik ve jimnastik öğretimini kapsıyordu. Bunlardan müzik ve jimnastik, bu kademedeki ikinci planda yer almaktaydı.

Ortaokullar (Gramer okulları)

10 ile 12 yaşlarında öğrencilerin devam ettikleri bu okullarda Klasik Yunancanın öğretilmesi esas kabul edilmiş olup, öğretimde, klasik şiir ve yazarların metinleri esas alınmaktaydı.

Liseler (Gymnasion)

Başlangıçta yalnızca jimnastik temrinlerinin yapıldığı yerler olan bu *Cimnazlar*, daha M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren buna ek olarak da birer kültürel yetiştirme kurumları haline sokulmaya başlanmıştı. Helenizm devrinde ise "*Cimnazlar*" genellikle büyük spor salonları, havuzları, dershaneleri, okul arşivleri, kitaplıkları ve bazen de Bergama'da olduğu gibi okul tiyatroları olan yüksek genel öğretim kurumları haline aldılar. *Cimnazlar*'daki öğretimin esasını Sofistler'den devralınan bilimler (*Gramer*, *retorik*, *dialektik*) teşkil etmektedir. Tüm olarak ele alındığı zaman bu öğretimin ağırlık merkezinde, Yunan Dili ve Edebiyatı bilgilerinin öğretilmesi yer almaktadır.

Yükseköğretim kademesi:

Helenizm devrinde yüksek bilimsel öğretimin ilk kademesi bir *genel formasyon* (*Enkyklios paideia*) teşkil etmektedir. Bu genel formasyon programı, daha sonraki devrelerde "*Septem artes liberales*" (*Hürlerin yedi sanatı*) yada "*Yedi serbest sanat*" adını alarak yayılmış oldu. Helenizm devrinde bu programın teşkili Sofistlerden devralınan "*Trivium'a*" yeni bir bölüm olan "*Quadrivium*" un eklenmesiyle yapılmıştır. Böyle bir öğretim programı, şu iki bölümdeki bilim dallarını kapsamaktadır(Aytaç, 1980; 65).

Üçlü yol (Trivium) : Gramer, Retorik, Dialektik

Dörtlü Yol (Quadrivium): Aritmetik, Geometri, Astronomi, Müzik.

Helenizm devrinin felsefe okulları içerisinde şu dört tanesi önemlidir: Akademisyenler, Peripatikçiler, Stoacılar ve Epikürcüler.

Helenizm devrinde, yükseköğretim kurumları olarak, ayrıca Retorik okullarının açılmış olduğunu görmekteyiz. Retorik okulları, gerek felsefi gerekse diğer belirli bilim dallarının ansiklopedik öğretimini bir yana bırakarak, sanatkârlığa ulaşan derecede yüksek bir retorik beceri kazandırmaya hizmet ediyordu.

Bunun dışında, Felsefe okulları kurulmuştu. Atina'da kurulan bu yeni okullardan eğitim tarihi bakımından özellikle şu ikisi önemlidir: *Stoacılar Okulu* ile *Epikürcüler Okulu* Bu iki okul daha çok ahlak öğretilerini esas alan eğitimler vermişlerdir.

Bunların dışında çocukların, gençlerin ve diğer yurttaşların zamanının çoğunu geçirdiği kültürel ve sportif faaliyetlerin yapıldığı eğitim yerleri, bir diğer deyişle okullar vardır: *Gymnasion*'lar ve *palaistra*'lar. Yazılı belgelerde, eğitim ve eğitmenlerle doğrudan ilgili olduğu varsayılan tanrılardan *Hermes*, *Herakles* *Herme*'leri, *Musa*'lar ve *Apollon Mousegeté*'nin (*Musaların yöneticisi/ başı*) adına rastlanılmaktadır. Antikçağda fiziki güç, dayanıklılık ve kahramanlığın kişileştirilmiş hali olan Herakles, gençlerin düşünsel ve bedensel olarak eğitim gördükleri *gymnasion* ve *palaistra*'larda oldukça önemli bir simgedir ve bu nedenle adı, *Gymnasion* Tanrıları olarak *Hermes* ile beraber anılmaktadır.

Gymnasion'lar, beden eğitimi yapılan yer olmanın dışında zihinsel eğitimin de öğretildiği önemli kamu kuruluşlarıdır. *Gymnasion*'ların idari işlevi ve bakımı devletin yükümlülüğü altındadır ve ayrıca her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için belli miktarda kamu ödeneği ayrılmaktadır. *Gymnasion*'ların yönetimi kentten kente fazla bir fark göstermeksizin halk tarafından seçilen "*gymnasiarkhos*" larca yapılmaktadır.

Ionia Bölgesi'nde yer alan *Teos* kentinden *gymnasion* olarak kabul edilen bir yapının içinde, çocukların eğitimine dair yasanın düzenlenmesi ile ilgili M.Ö. III. yüzyıla tarihlenen bir yazıt bulunmuştur (Bilgiç, 2014; 325). Bu yazıtta, *Onesimos* oğlu *Polythrous* isimli zengin bir *Teos* vatandaşının bir eğitim vakfı kurduğu ve toplamda 34.000 drakhmai'ı bulan çeşitli ödemelerde bulunduğu belirtilmektedir. Burada yazıtın ilk satırlarından *paidonomos*'ların 40 yaş ve üzerinde olması gerektiği öğrenilmektedir. 15-23'üncü satırlarda ise sesi ayırt etmeyi, müzik ve *kithara* ya da *lir* çalmayı öğrenecek çocukların yaşını *paidonomos*'un belirlediği; bir *hoplomakhos* ve buna ilaveten ok atmayı ve cirit atmayı öğreten bir kişiyi kiralama işini hem *paidonomos*'un hem de *gymnasiarkhos*'un halka yararlı olmak için yaptıkları anlatılmaktadır. Söz konusu kişi *epebos*'lara müzik, bunlardan yaş bakımından daha genç olanlara ve uygun bulduğu çocuklara sesi ayırt etmeyi, müzik ve *kithara* ya da *lir* çalmayı öğretecektir. Bu çocukların yaşı hakkındaki kararı *paidonomos* verecektir. Bir *hoplomakhos* ve ok atmayı ve cirit atmayı öğreten bir kişiyi kiralama işini hem *paidonomos* hem de *gymnasiarkhos* halka yararlı olmak için yapacaklardır. Aynı yazıttan gramer öğretmenlerinin çocukların sayısı hakkında itiraz ederlerse düzen içinde itaat etmelerine *paidonomos*'un karar verdiği aktarılmaktadır (Bilgiç, 2014; 327). Gramer eğitiminden sonra çocuk, müzik eğitimine başlamakta ve buna "*entelektüel eğitim*" de denilmektedir.

Kitharistes'ten *kithara* çalmasını öğrenmektedir (Tura, 1995; 47). Ancak *kitharistes* teriminin bu yazıtların hepsinde müzik öğretmeni olarak kullanılmadığı görülmektedir. Zira *Didyma* ve *Miletos* yazıtlarında geçen *kitharistes* kelimesi, müzik öğretmeni değil sadece müzisyen anlamını barındırmaktadır. M.S. 177-192 yılına tarihlendirilen *Miletos*'taki yazıtta da *prokitharistes* teriminin *Didyma*'daki anlamını veren ifadesiyle karşılaşılmaktadır. M.S. 230 yılına tarihlenen yazıtta ise *prokitharistes* terimi bize *Delphoi Apollon*'unun baş müzisyeni anlamını vermekte ve burada öğretmenlik dışında dini görevlerde yer alan müzisyenlerin olduğu görülmektedir. *Teos*'tan ele geçen bir yazıtta ise, müzik öğretmenin *kitharistes* ve terimleri ile verildiği görülmektedir ve sadece *lir* ile şarkı söyleyen anlamı verilmektedir. Ayrıca yazıtta müzik öğretmenlerinin, çocuklara sesi ayırt etmeyi, müziği, *kithara* ya da *lir* çalmayı öğretmelerinden bahsedildiği 15-19 satırları arasında görev tanımı açık bir şekilde yapılarak yıllık 700 drakhmai maaş aldıkları belirtilmektedir. *Kitharistes*, çocuğa *kithara* çalmasını öğrettikten sonra ona daha başka şairlerin eserlerini öğretmekte, bunları da *kithara* ile çaldırtmaktadır. Platon'a göre, "*insan hayatının ahenkli bir iç durumuna ihtiyacı vardır. Bundan dolayı da çocuklara iyi şairlerin şarkıları öğretilmeli, bunlar kithara ile çalınıp söylenmelidir. Böylece çocuklar tam ölçünün ve düzenin ne olduğunu öğrenirler*" (Leonard, 1948; 189) görüşünün devam ettiği gözlenebilmektedir. Müzik, Helenlerin görüşüne göre; ahlaki davranış üzerinde doğrudan doğruya etkilidir; aynı zamanda ritim, harmoni ve ölçü yoluyla müzik kendine hâkim olmayı öğretir (Aytaç, 2012: 25). Buna ilaveten müzik eğitiminin bir diğer amacı da, insanların tiyatro oyunlarını doğru bir şekilde idrak etmelerini sağlamak ve halka açık gösterilere iştirakte bulunmalarına imkân vermektir. Festivallere katılan çocuklar müzikteki yeteneklerini ortaya koyabilirlerdi. *Dionysia Festivali* başta olmak üzere Atina'daki birçok festival, *polis* vatandaşlarına, kırsal kesimden gelen halk çocuklarının nasıl eğitim gördüklerini gösterme olanağı sunmaktaydı.

Yazıtlardan edinilen bilgiler neticesinde; Anadolu'da Ionia ve Karia başta olmak üzere kentlerde eğitim kurumlarının ve bu kurumlarda görev yapan eğitimcilerin bulunduğu ve eğitim sisteminin belli yasalar çerçevesinde yürütüldüğünden söz edebiliriz. Görüldüğü üzere, antikçağ eğitimine ilişkin yapılan çalışmalarda şimdiye kadar çok fazla göz önünde bulundurulmayan epigrafik verilerden hiç de azımsanmayacak bilgiler elde edilmektedir. Söz konusu bilgiler; *gymnasion* ve *palaistra*'nın dışında *bouleuterion*'da da dersler verildiğidir.

SONUÇ

Yunanistan'da ilk çağda eğitimi anlayabilmek için, Eski Yunanlılarda çocukluk dönemi hakkında kısa bir hikâyeye yazmak Yunan eğitim sistemi hakkında bilgi vermek için daha uygun olacaktır. M.Ö. 479 yılında Perslerin geri püskürttüğü savaşı izleyen dönemde Atina'da büyümekte olan bir çocuğun yaşam

öyküsünü anlatalım. Metinde geçen Timon bizim yakıştırdığımız bir şahsiyettir. Ancak Timon'un varlıklı ailesi ve onun eğitimine ilişkin bilgileri arkeolojik ve edebi kaynaklardan sağlanmıştır. Ayrıca öykü vazolardan alınan tasvirlerle zenginleştirilmiştir. Burada çizimini verdiğimiz her eşyanın aslı bugün *British Museum*'da korunmaktadır.

Timon'dan söz etmeden önce, onun yaşadığını varsaydığımız evin yapısına bir göz atalım. Diyelim ki bu ev Atina'nın kırsal kesiminde ve Atina'ya giden anayollardan birinin üzerinde bulunmaktadır. Aile burada, geçimini temin ettiği toprakların yanı başında yaşamaktadır; ama varlıklı oldukları için Timon ve ailesinin bireylerinin bu çiftliklerde çalışmaları gerekmemektedir. Zaten, tarlalarda kendileri adına çalışacak çok sayıda köle yardımcıları vardır. Timon'un babası, çiftliği yönetmenin yansıra, zamanının büyük bir kısmını Atina'nın merkezi olan *agora*'da geçirir. Burada diğer bazı varlıklı ailelerin başkanları ile buluşur ve Atina'nın sorunları tartışılır.

Timon'un babasının dışarıdaki işlerle ilgilenmesi gerektiğinde evdeki işlerin yönetimini annesi üstlenmektedir. Aslında anne daha çok kadın kölelere nezaret etmektedir. Timon'un annesi, örgü ve dikiş işlerini de sevmektedir. Bu nedenle, günün büyük kısmını elbise dikmek veya kumaşlardan ev eşyaları yapmak üzere tezgâhının başında geçirmektedir.

Timon'a ilk günlerinde bir sütanne bakmaktadır. Bebek ve dadı gün geçtikçe birbirlerini daha çok severler. Timon'un bu bakıcısı, evin diğer hizmetleri arasında en saygın konuma sahiptir. O devirde Isparta'dan getirilen dadılar tüm Yunanistan'da büyük bir rağbet görüyor ve diğer yörelerdeki insanlar tarafından ya satın alınıyor veya ücret karşılığı görevlendiriliyorlardı. Timon'un dadısı da Ispartalıdır.

Yürümeye ve kendisine söyleneni anlamaya başladığı zaman Timon'un bakımı bir *paidagogos*'a veya ücretli diğer bir bakıcıya teslim edilir. Timon'a bakan *paidagogos* bir köledir. *Paidagogos*'lar özellikle sadık köleler arasından seçilmekteydi.

Timon gereken yaşa geldiğinde *Anthesteria* adı verilen bir festivalin kutlamalarına katılır. Bu festival Atina'da her yıl kutlanmaktadır. Bu festival üç gün sürmekte olup, sonuncu gün festivale katılanlar *Khous* adı verilen, özel bir forma sahip testilerden şarap içerler. Bu kutlamalara katılan çocuklara ise, çiçeklerden yapılmış bir çelenk giydirilir. Yine çocuklara, üzerinde çocukluk dönemine ait tasvirler bulunan mini testiler armağan edilir. Sadece belli bir yaşa gelen çocuklara verildiği için, bu testilerin verilmiş nedeninin belli bir anlamı olsa gerekir. Belki bunlar, bebeklik günlerinin sona erişini simgelemektedir.

Timon'un, Atina'nın önde gelen ailelerinden birinin oğlu olarak iyi bir vatandaş olabilmesi için bazı zorunlu şeyleri öğrenmesi gerekmektedir. Oysa eskiden, bir erkek çocuğun sadece müzik ve jimnastik görmesi yeterli olmaktadır. Timon'un yaşadığı devirde ise, iyi bir vatandaş olmanın başta gelen koşullarından biri okuma- yazma bilmektir. Timon, bu konudaki ilk derslerini evdeki hocasından alır. Harflerin tümünü ezberleyince ve şekillerini öğrenince okuma yazmayı sökmüş olacaktır.

Timon'un babası oğlunun ne kadar çabuk öğrendiğini görünce ücretli ders alması için onu *grammatistes* olarak adlandırılan dil hocasına gönderir. *Paidagogos*'u da Timon'la birlikte gider ve sınıfın arka sıralarından birinde oturarak onun yetişmesini dikkatle izler. Çocuklar hocanın karşısında iskemlelerde oturmaktadırlar. Ancak yazı masaları yoktur ve yazı levhalarını dizlerinin üzerine koyarak yazmaktadırlar.

Harfleri tanıyınca ve yazılanı anlayacak duruma gelince, Timon'a yüksek sesle okuması ve ezberlemesi için ünlü ozanların eserleri verilir. Eski Yunanistan'da en sevilen eserler *Homeros*'un şiirleridir.

Timon *grammatistes*'in derslerine devam ederken, diğer varlıklı ailelerin çocukları arasında arkadaşlar edinir. Bu arada, babası bir marangoz olan *Kratinos* gibileri ile de tanışır. *Kratinos*'un marangoz olan babası oğluna kendini izlemesini öğütlemektedir. Bu sayede *Kratinos*, ilerde kendisinin de hayatını kazanmak üzere kullanacağı bu aletlerden yararlanmasını öğretecektir. Ama *Kratinos*'un babası oğlunun bir *grammatistes*'ten ders alması için gereken parayı da temin etmiştir. Babası zengin olmasa da Atina'nın onurlu vatandaşlarından biridir. Oğlunun okuma yazma öğrenmesi, ilerde onun kentin politik konuları ile de ilgilenmesi sağlayacaktır. Öte yandan *Kranitos*, bir marangoz olarak ilerde kendisine gerekli olacak aritmetik bilgisini de *grammatistes*'ten almaktadır. Timon'un tersine onun müzik ve spor okullarına gitmesi pek mümkün değildir.

Timon, *Homeros*'un eserlerine ek olarak bazı lirik ozanların eserlerini de okumayı öğrenir. Bu eserler bir *lir* veya *aulos* eşliğinde okunmaktadır. *Lir* telli bir çalgı, *aulos* ise nefesli bir müzik aletidir. Timon bu müzik aletlerini kullanmayı *Khitaristes* hocasının okulunda öğrenmiştir.

Aşağıdaki *hydria* üzerinde kucağında lir ile oturan ve muhtemelen şarkı söylemekte olan lir hocası görülmektedir. Onun karşısında ise, hocasına iki *aulos* birden çalarak eşlik eden bir öğrenci oturmaktadır. Ortada herhangi bir nota sehпасı olmayışına dikkat edilirse burada öğrenci, Eski Yunanistan'da adet olduğu üzere müzik aletini çalmayı kulaktan öğrenmektedir. Resimde *aulos* kullanan öğrencinin yanı başında başparmağını emen bir küçük erkek figürü yer almaktadır. Bu belki ağabeyi ile birlikte gezmek üzere gelen küçük kardeştir. Çocuk yerde oturmakta ve dersin bitmesini sabırla beklemektedir. Sağda omuzları giysisi ile örtülmüş bir şekilde içeri girmekte olan kişi bir sonraki ders alacak olan öğrencidir. Bu yeni öğrenci, en

sağda görülen ve bir iskemleye oturmak üzere olan *paidagogos*'u tarafından getirilmiş bulunuyor. Aynı resimde lir hocasının sol tarafında iskemlesinde oturmakta olan diğer hocadan aldıkları dersi henüz tamamlamamış olan iki erkek çocuk görülüyor. Belki bu iki öğrenci, bir iş nedeni ile oradan ayrılan ve kendilerini evlerine götürecektir olan *paidagogos*larını bekliyorlar.

Şekil 1: Üzerinde müzik dersi sahnesi görülen bir hydria (British Museum, E 171)

Atina'da bulunmuş olan bir *lir*'in fotoğraflarına bakarak bunun nasıl bir müzik aleti olduğunu anlamak mümkündür. Aşağıda şekli bulunan *Lir*'in kaplumbağa kabuğundan yapılmış bir ses kutusu vardır. Şekilde göremediğimiz arka yüzünde teller köprü üzerinden geçirilerek gerilmiş durumdadır. Şekilde de görüldüğü gibi teller iki eğri kuşağın arasında yer alan bir çubuğa bağlı. Bu teller, aletin akort edilebilmesi için ağaç veya deriden çubuklara dolanmış durumdadır.

Şekil 2: Lyra (British Museum 1816,6-10.501)

Şekil 3: Aulos (British Museum, 1819,6-10.502)

Timon'un konumundaki çocukların müzik yeteneklerini ortaya koymak için birçok fırsatları vardır. Örneğin, çocuklar festivallere dans etmek veya şarkı söylemek üzere katılabilirlerdi. Hatta bazı durumlarda çocukların müzik yarışmalarına bile katılmaları sağlanmaktaydı. Bu devirde Atina'da şarap tanrısı *Dionysos* onuruna bir festival düzenlenmekte ve adına şehir *Dionysia Şenlikleri* denmekteydi. Atina nüfusu 10 kabileden oluşmakta ve bu festivale her kabile 50 erkek çocuktan oluşan birer koro ile katılmaktaydı. Bu festivalde sanatçılar bir daire içinde söyledikleri şarkıları uygun danslarla zenginleştiriyorlardı. Ayrıca bu festival, şehirli ailelere, kırsal kesimden gelen halka çocuklarını nasıl iyi bir şekilde eğitmiş olduklarını gösterme fırsatı da veriyordu. Yine bu festival sayesinde, Atina kenti Grekçe konuşan diğer şehir devletlerine bir gövde gösterisi yapma olanağı buluyordu. Festival, Akdeniz'de ulaşımın güvence içinde yapılabileceği bir mevsimde düzenleniyor ve buradaki etkinlikleri görmek üzere her taraftan akın akın insan geliyordu.

Müzik heveslilerinin yanında bir de bu işi meslek edinmişler bulunmaktaydı. *Odysssea*'da *Rapsodos* denilen ozanlara rastlamak kaynaklarda mümkün olmaktadır. M.S. VI. IV. yüzyıla kadar Yunanistan'da müzik ustaları o kadar çoktur ki bunlar çok zaman toplumun son basamaklarında yer alırdı. Oysa Helenistik dönemde müzik ustalarına, her çalışmalarında altı bin lira kadar verildiğini yazılı tabletlerde görmek mümkündür. Eğitimin ilk basamağında müzik öğrenildiği halde, yüksek müzik dersleri yalnız zenginlere verilirdi.

Müzik ustaları az para kazanır olmalıydılar ki M.Ö. 300 yılında, oyuncular, besteciler ve tiyatro dekorcularını içine alan bir *Dianysos* sanatçılarının sendikası kurulmuştu. Platon müzikten yoksun mrsalar düzen, sözsüz melodiler besteleyen ozanlarla alay eder. Görülüyor ki, müziksiz şiir, şiirsiz müzik olamıyordu.

Eski Yunan müziği aslında tek düzelidir. Yani tek seslerden ibarettir. Sesle çalgı bir araya geldiği zaman, her ikisi de aynı notada kalır. Bir koroda çocuk ile erkin bir arada söylerse nota oktavdadır. Şunu eklemek gerekir ki bazı anlarda müzik aleti inan sesini üç veya altı nota aralıkta takip eder. *Plutarkhos*, *Arkhilokhos'un* çalgı ile sesin notalarını ayıran ilk şair sanılır demektedir. Bu durumda çalgı, sestten daha tiz perdeye yükselir.

Yunan metinlerinde sık sık kullanılan *Harmonia* (uyum)'nın Avrupa müziğinin uyumu ile bir ilgisi yoktur. Akışlı (ritimli) notaların birbiri ardınca sıralanışına *harmonia*, iki tonlu sese de *symphonia* denilmektedir.

Yunanlılarda üç çeşit çalgı vardır: Telli, nefesli ve vurmali çalgılar

1. *Vurmali çalgılar: Tef, kastaniyet, sistros, zil* Bu çalgılar yalnız *Dionysos ve Kybele* gibi barbar kaynaklı *cümbüş ayinlerinde* kullanılır.

2. *Telli çalgılar:* En önemlileri Yunan vazolarında gördüğümüz *lir ve kithara* 'dır. Alt çerçeve kaplumbağa kabuğundan yapılmış olan *lir*'in telleri ya parmakla ya da *plektron* denilen mızrapla çalınırdı. *Harp'a* benzeyen çeşitli çalgılar, bu arada kadın şair *Sapho'nun* kullandığı *barbitos* adlı küçük bir çalgı vardır.

3. *Nefesli çalgılar:* En önemlisi *aulos*'tur. Apollon ayinlerinde *kithara* ne ise *Dionysos ayinlerinde* de *aulos* da odur. Avrupalıların *hautbois* (flavta) sını andıran *aulos* bütün dini törenlerde ve bilhassa tragedyayı doğuran törenlerde (*dithyrambos*) kullanılırdı. Klarinete benzeyen *monaulos* ve *Pan'nın* kavalı diye anılan çok borulu *syrinks* de bu çalgılar arasında yer alır.

Sözsüz müzik daima bir şeyi anlatan müzikti. Örneğin M.Ö. 586 yılında *Dakadas*, Apollon ile ejderinin döğüşünü *aulos* ile çaldırıp mükâfat kazanmıştı. Daha sonraları da *Milet'li Timotheos*, çalgıyla bir deniz fırtınasını canlandırmıştı. Platon 'un görüşüne göre; "Sözün olmadığı yerde bir ritmin, bir armoninin ne ifade ettiğini anlamak güçtür. Dans ve şiir olmaksızın yalnız hayvan seslerini vermek için bir takım cambazlıklara başvurmak müzik kültüründe yoksunluğu gösterir".

Platon, müziğin bütün şehir üzerinde sihirli bir etkisi olmasını genç, ihtiyar, kadın, erkek, efendi, köle herkesin müziğe susmasını, ondan hoşlanmasını istiyor; çocuklar, orta yaşlılar ve ihtiyarlar için ayrı ayrı korolar salık veriyor. Önce çocuklar ortaya çıkıp büyük bir ciddilikle en güzel şeyleri övecekler, müzik yoluyla herkesi söylediklerine daha kuvvetle inandıracaklar. Sonra yetişkinler korosu gelecek, *Apollon'a* dua ederek söylene gerçekleri kabul etmesini ve ettirmesini isteyecek. Sonra yaşlılar, daha yaşlıların koroları gelecek. Bunlara *Dionysos'a* hitap edecekler.

Görülüyor ki, Yunan şehir devletlerinin temeli ve yurttaş eğitiminin ta kendisi olmaktadır. Son olarak eğitim anlayışının ve sisteminin yüzyıllar içerisinde evrimleşmesine rağmen kemik yapısını korumakta olduğu çıkarımı da bunlara eklenebilir. Bir çocuğun iyi bir eğitim alması için başta ailesi olmak üzere *paidagogos'u* ve öğretmenleri de ihtimam göstermektedir. Her dönemde her çağda olduğu gibi değişmeyen tek gerçek çocukların ve gençlerin toplumların geleceği olduğudur.

KAYNAKÇA

- ARİSTO, (1967). *Analytika (Organon)*, c. V, Çev. ATADEMİR Hamdi Ragıp, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- AYTAÇ, Kemal (1980). *Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- BİLGİÇ, Emine (2014). "Epigrafi Veriler Işığında Antikçağ Anadolu'sunda Eğitim", *Antalya, CEDRUS*, The Journal of MCRI.
- EFLATUN, (1980). *Platon*, Çev. Eyyüboğlu Sabahattin, Cambaz, M.Ali, Devlet: İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EFLATUN, (1967). *Sofistes*, Çev. KARASAN, Mehmet, İstanbul, Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Yunan Klasikleri16, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- EFLATUN, (1942) *Lysis- Dostluk*, Çev. Eyüboğlu Sabahattin, İstanbul, Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Yunan Klasikleri 29, İstanbul Maarif Yayınları.
- KANAD, H. Fikret (1948) *Pedagoji Tarihi*, C. I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KOHNEN; Gerhard (1965). "Dünya Ekonomi Tarihi", Varlık Yayınları, Sayı, 1122 Çeviren Dr. Tuncay Akoğlu, s.21-25.
- KOÇER, Hasan Ali (1980). *Eğitim Tarihi I (İlk çağ)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. No:89.
- NAMIK, Mustafa (1931). *Eski Yunan Terbiyecileri, Isparta Terbiyesi, Atinalıların Terbiyesi, Fisağor - Sokrat - Eflatun - Xenophon - Aristo*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi Yayınları.
- PLATON (Eflatun) (1992). *Kanunlar II*, İstanbul, Ara Yayınları.
- ROGER, Gable (1948). *Historie de L'Education*, Paris: Gue Sais Je.
- TEKİN, Oğuz (2014). *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TURA, Yalçın (1995). İstanbul Teknik Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü, Basılmamış Ders Notları.